

Rabbinge

Het is erg belangrijk om de productiviteit te consolideren of te verhogen met behulp van minder productiemiddelen. De resultaten op de zandgronden, met een bedrijf als de Marke, en op de rijke zavelgronden met een bedrijf als de A.P. Minderhoudhoeve verdienen navolging. Hoe gaat de minister dat stimuleren? Zou het niet verstandig zijn om juist deze resultaten, die nog verder moeten worden ontwikkeld, als uitgangspunt te nemen en daarmee ook de zinloze discussie over extensivering ter wille van het milieu te beëindigen? Het lijkt een goede oplossing, maar het is niet productief en bovendien slecht voor het milieu. Graag hoor ik ook hierover de opvatting van de minister.

De bijdrage die de melkveehouderij levert aan het publieke goed landschap kan niet of nauwelijks direct worden betaald, doch dient het resultaat te zijn van een goede bedrijfsgrootte en bedrijfsstructuur. Op een aantal plaatsen, waar de handicap voor de boer als gevolg van de behoefte aan publieke goederen als landschap en natuur speciale activiteiten van de boer vragen, is honorering vanuit de publieke middelen structureel noodzakelijk. Van een dergelijke multifunctionaliteit zal echter op een hoger schaalniveau dan het individuele bedrijf sprake moeten zijn. Bovendien zal het zich moeten beperken tot een klein deel van het areaal (zo'n 20%). Ook hierover wil mijn fractie graag de opvatting van de minister horen. De neiging bestaat om de multifunctionaliteit ook op het individuele bedrijfsniveau te propageren en als pasklare oplossing te zien voor alle problemen in de land- en tuinbouw. Een teruggang in areaal lijkt onvermijdelijk. Die teruggang in areaal voor de grondgebonden landbouw lijkt strijdig met de waarneming van de individuele producent op micro niveau, want die ziet zich vanwege de in het begin besproken arbeidsproductiviteitsstijging genoodzaakt tot bedrijfsvergroting. De constatering dat er als gevolg van diezelfde productiviteitsontwikkeling een surplus aan landbouwgrond op macroniveau is, is daarmee ogenschijnlijk in strijd. Dit is een echte paradox. Op macroniveau moet de overheid belemmeringen van verandering van cultuurgrond in ander grondgebruik ongedaan

maken, op microniveau moet het mogelijk blijven dat bedrijven in bijvoorbeeld de te ontwikkelen agrarische hoofdstructuur kunnen uitbreiden om levensvatbaar te zijn en blijven. De analyses van het CPB over de grondmarkt tonen aan hoe essentieel dit is.

Opvallend is dat de subsidiestromen en marktordening zich vooral in de grondgebonden land- en tuinbouw voordoen. Over de melkveehouderij heb ik al het een en ander gezegd, maar één categorie wil ik apart noemen. Het meest essentiële en duidelijke voorbeeld is de fabrieksaardappelteelt. Ik wil hieraan aandacht schenken, omdat deze categorie relatief gezien het meeste ontvangt uit de Europese subsidiestromen. Met minder dan 50.000 ha en een totale subsidie van 150 mln. is dit in feite een zeer kwetsbare bedrijfstak. Het ware goed juist voor deze bedrijfstak een gericht beleid te ontwikkelen. Ik hoop dat de minister hierop wil ingaan. Deze bedrijfstak verkeert immers in een zeer kwetsbare positie als de veranderingen in Europa zich gaan voltrekken. Het is van belang daarop te anticiperen, mede in het licht van de inleiding die hij over twee weken in het hoge noorden zal houden.

Ten slotte wil ik graag vijf punten noemen voor de beleidsagenda. Ik hoop dat de minister die nog kan bespreken.

1. Versterk de veranderingen in de verschillende bedrijfstakken die gericht zijn op verminderde afhankelijkheid van marktordening en subsidies. Daarmee wordt ook ingespeeld op de zo noodzakelijke veranderingen die in het gemeenschappelijk landbouwbeleid moeten plaatsvinden.

2. Ondersteun de initiatieven en de groepen die de dynamiek en vernieuwing van de sector bevorderen door versterking van het innovatiebeleid. Verminder de middelenvoorschriften en kom met strakkere resultaatvoorschriften voor productie en productiewijzen in een aantal bedrijfstakken.

3. Bevorder in de niet-grondgebonden land- en tuinbouw structuurveranderingen en innovaties die leiden tot verhoging van de doeltreffendheid en doelmatigheid van de hulpmiddelen en wees daarbij niet te rigide en te directief.

4. Ontwikkel een grondbeleid dat in met name de grondgebonden landbouw nog perspectief biedt voor

bedrijfsopvolging. Dit vergt in feite een actualisering van de Wet agrarisch grondverkeer.

5. Geef een visie op de toekomst van de streng beschermde of via subsidies ondersteunde bedrijfstakken zoals de fabrieksaardappelteelt.

6. Ondersteun initiatieven die de herkoppeling van de plantaardige en dierlijke productie bevorderen en de ontkoppeling van productiviteitsontwikkeling en de inzet van hulpmiddelen realiseren.

Mijnheer de voorzitter! Dit kan vanzelfsprekend niet allemaal in een keer, maar het zou in verband met de beleidsnota van de minister gewenst zijn dat hij de vliegende start die hij het afgelopen jaar heeft gemaakt, nu omzet in een duidelijke op vernieuwing en ecologische modernisering gerichte land- en tuinbouw. Dan is er weer sprake van een sector die past in de diensten- en kenniseconomie die Nederland steeds meer wordt.

De **voorzitter**: Ik geef nu het woord aan mevrouw Meindertsma. Ik wijs de collegae erop dat dit ook voor haar vandaag een maidenspeech is.

□

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): Mijnheer de voorzitter! Zo-even ging het in deze Kamer over keuzevrijheid en over het beperken van keuzemogelijkheden. Als Kamerlid heb je geen echte keuze waar het gaat om het moment waarop je over welk onderwerp je je eerste speech gaat houden. Mijn eerste speech gaat over het beleidsveld natuur.

Dat beleidsveld leent zich bij uitstek voor ideologieën en ideologievorming rond het thema "cultuur versus natuur". Dat moet tenminste tot nadenken stemmen bij het maken van beleidsconcepten, want er zijn weinig ideologieën die de houdbaarheid van de levensduur van een mens als onderwerp hebben. Ik geef een citaat ter adstructie: "Het Oldambt was in de loop der eeuwen polder voor polder op het Wad gewonnen, maar de laatste jaren begon het tij te keren. Dezelfde staatscommissies die zich sinds mensenheugenis hadden ingespannen voor aanslibbing en bedijking van de Dollard, propageerden sinds kort het inunderen van het drooggelegde land. 'Water als bondgenoot in de strijd tegen sociaal-economische achteruitgang', heette het in hun rapporten. Want

Meindert sma

ondanks de subsidies en zachte leningen van het Rijk bleef Oost-Groningen achter in de welvaartsstatistieken. Wie jong was trok weg. En daarom, om het vraagstuk van leegloop en verpaupering voor eens en voor altijd op te lossen, waren de planologen op het idee gekomen om de streek dan maar te laten verdwijnen. Op hun tekentafels verschenen de contouren van een kunstmatige binnenzee die de bewoners uit hun lijden moest verlossen."

Voorzitter! Dit citaat uit "De graanrepubliek" van Frank Westerman haal ik aan om de wispelturigheid in beleidsopvattingen te illustreren en, uiteraard, om dit boek en dit gebied onder de aandacht te brengen: het Oldambt, waar plannen voor natuurontwikkeling gemaakt worden. Land dat in cultuur gebracht is, wordt veranderd in een gebied waar natuurontwikkeling tot stand gebracht gaat worden. Overigens, in beide gevallen wordt dit gelegitimeerd door een economische behoefte. Het moge duidelijk zijn dat ik het hier heb over het Oldambt als pars pro toto voor Nederland.

Natuurbeleidsplannen, voorzitter, we kennen ze en er zijn weer nieuwe in voorbereiding waarin behoud en versterking van de biodiversiteit als kwalitatieve doelstelling centraal staan, evenals het realiseren van een ecologische hoofdstructuur, met een kwantitatieve doelstelling oplopend van 450.000 ha in 1990 tot 700.000 ha in 2018.

En dan, naast deze beleidsplannen over natuurontwikkeling, bijna als een paradox, een overigens prachtig uitgegeven beleidsnota over de relatie tussen cultuurhistorie en ruimtelijke inrichting, de nota Belvedere, uitgebracht door maar liefst vier ministeries. Dit stuk is een voorbeeld van interdepartementale samenwerking en een geslaagde poging om de verkokering te boven te komen. Wat nu is de relatie tussen beleidsplannen op het terrein van natuur en die ten aanzien van cultuurhistorie? Is het niet zo dat iedere uitspraak over natuur altijd een culturele uitspraak is en daardoor gerelativeerd wordt door de tijdelijkheid van trends?

Het zou een discussie waard geweest zijn of het teruggeven aan het water van in cultuur gebrachte landbouwgronden in het Oldambt past binnen de visie van de nota Belvedere en binnen de gedachte:

"Als er geen bewust cultuurhistorisch geïnspireerd beleid wordt gevoerd, wordt de unieke in vele eeuwen opgebouwde kwaliteit overschaduwd door de herinrichting van de ruimte." Het gaat om een visie op de wijze waarop, in een tijd van toenemende globalisering, schaalvergroting en de daarbij behorende onvermijdelijke nivellerings, herkenbaarheid geformuleerd moet worden als verscheidenheid.

Mijnheer de voorzitter! Waar het naar het oordeel van de fractie van de Partij van de Arbeid in het komende jaar op aankomt – in dat jaar zullen vele belangwekkende toekomstgerichte beleidsnota's verschijnen, zoals de Vijfde nota ruimtelijke ordening, de nota Wonen in de 21ste eeuw, het beleidsplan Natuur, Bos en Landschap in de 21ste eeuw en nog tientallen andere stukken – is het verbinden van de verschillende beleidsconcepten op de terreinen van ruimtelijke inrichting, cultuurhistorie, natuurontwikkeling en landbouwontwikkelingen tot een integraal concept met een goed instrumentarium. De ambitie moet verder reiken dan het uitspreken van mooie en waardevolle gedachten, die elkaar in de verschillende nota's soms tegenspreken. Samenhang in plaats van verkokering en het centraal stellen van de implementatie van het beleid. In de memorie van toelichting bij de begroting voor het jaar 2000 worden vele nieuwe beleidsnota's aangekondigd. Wat niet geheel te ontdekken valt, is wat de kaders zijn voor de afweging van de verschillende beleidsconcepten en de verschillende belangen. De heer Varekamp heeft hier ook uitdrukkelijk om gevraagd. Daarnaast is een belangwekkende vraag, hoe de bestuurlijke verantwoordelijkheden geregeld worden. Gaat het om de ontwikkeling van gebiedsgericht beleid met een eerste verantwoordelijkheid voor planning en uitvoering bij de provinciale overheden of gaat het veeleer om beleid op een schaalniveau hoger, het niveau van landsdelen? En zo ja, wat zijn dan de juiste instrumenten daarbij? Ik hoop dat de bewindslieden op deze opmerkingen en vragen willen reageren.

Mijnheer de voorzitter! Uit de begroting en ook uit de analyses, onder andere in Natuurbalans '99, blijkt dat er met het natuurbeleidsplan veel in gang gezet is en dat de resultaten zichtbaar worden,

maar ook dat er nog veel te wensen overblijft en dat niet alles even voorspoedig verloopt. Zo valt te lezen dat de realisering van de ecologische hoofdstructuur langzamer verloopt dan gepland. Op basis van het huidige tempo zal deze niet in 2018 voltooid zijn, maar pas in 2030. Het is de vraag of de autonome ontwikkelingen in het landelijk gebied, de oprukkende verstedelijking, gevoed door, naar ieder hoopt, een meerjarig economisch gunstig getij, de natuurontwikkeling tegen die tijd de pas niet afgesneden zullen hebben! Een boswandeling op Internet in plaats van een boswandeling op de Veluwe, het wonen in een bomentuin op tien hoog, het behoort nu reeds tot de mogelijkheden, maar is het gewenst als enige mogelijkheid? Als dit niet het wenkend perspectief is en als het nog steeds de bedoeling is dat het geformuleerde en vastgestelde landschaps- en natuurbeleid voortgezet en uitgevoerd wordt, dan zal er snel gehandeld moeten worden. Maar het vinden van concrete oplossingen en het zoeken van de goede instrumenten bij afgesproken en breed gedragen beleid is een van de moeilijkste opgaven in de bestuurspraktijk. Steeds blijkt immers weer dat het instrumentarium, vaak bedacht van achter het bureau, in de praktijk een andere uitwerking heeft. En zelden zijn wij in staat tot een snelle bijstelling van het instrumentarium, terwijl dat wel zou moeten. Ik zou de bewindslieden willen uitnodigen om aan te geven, hoe zij de uitvoeringsproblemen rondom de ecologische hoofdstructuur gaan aanpakken.

Gebrek aan geld om gronden te verwerven wordt als een van de motieven genoemd voor de vertraging, onder andere in het KPMG-rapport "grond voor de natuur". Het is mogelijk dat het Rijk geen geld meer kan toevoegen omdat er al te veel wensen liggen om de overvloed op te souperen. Er is echter veel geld in de markt, onder andere bij institutionele beleggers, zoals pensioenfondsen en verzekeraars, ja zelfs bij niet-winstbeogende instellingen en organisaties. Slimme, in de zin van intelligente constructies zouden uitgedacht kunnen worden. Overigens biedt het eerder genoemde rapport meer interessante aanbevelingen.

Eigenlijk acht iedereen het op dit moment van belang acht dat de

Meindert sma

oprukkende verstedelijking niet alle open ruimten in beslag neemt, maar dat er een goed evenwicht wordt gevonden tussen rood en groen. Stedelingen roepen het, want ze willen echt buiten kunnen zijn. Plattelonders roepen het, want ze verliezen iedere sociale cohesie en fysieke samenhang. Marktpartijen roepen het; zie het interessante gezamenlijke advies van Bouwfonds en Groenfonds. Het Agrarisch Jongeren Contact roept het en samen met milieuorganisaties bepleit men een heffing op woningbouw in het landelijk gebied om de steeds hoger wordende grondprijzen tegen te gaan.

Wat is de reactie van de bewindslieden op deze interessante voorstellen uit de samenleving? Zou het ijzer niet gesmeed moeten worden nu het heet is en zou het niet mogelijk zijn om enerzijds op rijksniveau te werken aan een ander grondprijnsbeleid – maar dat gaat in ons land niet zo snel – en anderzijds te komen tot samenwerkingsverbanden op nationaal en regionaal niveau tussen marktpartijen, maatschappelijke organisaties en overheden? Zo valt in dat verband bijvoorbeeld te denken aan de oprichting van landelijke en/of regionale groundbanken waarin marktpartijen, met name institutionele beleggers, en de rijksoverheid samen participeren.

Ik eindig met een citaat uit hetzelfde boek als waar ik mee begonnen ben "Land dat je onder water zet, dat komt nooit meer terug", zo sprak oud-wethouder Koert Stek uit Beerta.

□

De **voorzitter**: Mevrouw Meindert sma, u bent geboren in het hoge noorden van Groningen. U hebt uw opleiding in de stad Groningen genoten: opbouwwerk aan de Academie voor de sociale en culturele arbeid. Die opleiding hebt u vervolgens zeer wel kunnen toepassen in uw carrière daarna. U hebt aanvullend kunstgeschiedenis gestudeerd. De vraag rees bij mij wat u daarmee gedaan hebt. Ik zag dat u twintig jaar gewerkt hebt als lid van de gemeenteraad in het oostelijke landsdeel, te weten in Zwolle. Van die twintig jaar bent u vijftien jaar wethouder geweest. In die vijftien jaar als wethouder hebt u zich vooral beziggehouden met stedelijke ontwikkeling, volkshuisvesting en

stadsvernieuwing. De kunstgeschiedenis zie ik dan toch terugkomen in uw zorg voor de monumenten in de stad. Op basis van uw twintigjarige ervaring in Zwolle hebt u de erepenning van Zwolle gekregen. Ik zag dat u onder andere belast bent geweest met de organisatie van het landelijk debat over de toekomst van opgaven waar steden voor staan. Ik kan mij dus uw verzuchting aan het begin van uw maidenspeech wel voorstellen. Je hebt het niet altijd voor het kiezen, waar het gaat om het onderwerp van de maidenspeech, want als ik u ergens voor gepusht zou hebben bij de keuze voor een onderwerp, zou het niet voor een deel van de begroting van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij zijn geweest, maar veeleer voor de begroting van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer. U hebt u tijdens de behandeling van deze begroting, waarbij u meerdere malen verwees naar de culturele poot van uw opleiding en uw activiteiten, een "woman of all seasons" betoond. Wat dat betreft denk ik dat u een goede toekomst in dit huis zult hebben. Ik feliciteer u met uw maidenspeech.

De vergadering wordt enige ogenblikken geschorst.

□

De heer **Van Bruchem** (RPF/GPV): Mijnheer de voorzitter! Ik spreek mede namens de SGP-fractie.

Gisteravond heb ik iets gelezen over een schilderij van Jeroen Bosch, uit 1490 of daaromtrent, getiteld De Hooiwagen. Op dat schilderij plukken adel, stedelingen en geestelijkheid aan het hooi van de wagen, terwijl de boer die het geogst heeft, tussen de wielen raakt. Ik denk dat dit de situatie is waar verschillende boeren in dit land zich in zullen herkennen.

In het persbericht van het ministerie over de begroting komt twee keer het woord "boer" voor en beide keren in de zin van: de boer moet inbinden en zich aanpassen aan de samenleving. De belangen van de boeren als zodanig komen niet expliciet in beeld. Dat gevoel leeft ook onder boeren: ze voelen zich ondergewaardeerd en in de steek gelaten. Veel boeren hebben het gevoel dat ze in de klem zitten tussen kostenverhogende milieumaatregelen enerzijds en afbrokkeling van de prijsondersteuning en

toenemende concurrentie anderzijds. Ik heb de laatste maanden verschillende keren de gedachte horen uiten dat "de politiek" de landbouw weg wil hebben uit Nederland. Het hoge percentage agrariërs dat overweegt te emigreren, geeft ook een indicatie van de stemming op dit punt. Naar onze indruk is het vertrouwen van de agrariërs in de politiek en in het landsbestuur aangetast. Onze fracties zijn van mening dat met name de minister, die zegt minister voor de boeren te willen zijn, een belangrijke verantwoordelijkheid heeft om dat vertrouwen te herstellen. Daarvoor is het in ieder geval noodzakelijk, voldoende oog te hebben voor de belangen, de problemen en de gevoelens van de boeren en tuinders.

Ik had in dit verband nog iets willen zeggen over de millenniumbrief, maar ik sluit mij graag aan bij de woorden van de heer Pitstra op dit punt en bij zijn oproep.

De actuele situatie in de agrarische sector geeft bepaald geen reden tot optimisme. De heer Varekamp heeft de inkomensdaling al genoemd. Nu is de inkomensontwikkeling van een jaar natuurlijk niet maatgevend, maar er zijn meer signalen van dat de problemen toenemen. De versnelling in het aantal stoppers, van 1,8% per jaar aan het begin van de jaren negentig tot meer dan 3% in het afgelopen jaar, en het stijgende percentage bedrijven met een inkomen beneden de armoedegrens, ondanks de forse groei van de neveninkomsten, wijzen erop dat de aanpassingsdruk te hoog wordt en dat er meer mensen in problemen komen.

Om elk misverstand uit te sluiten: ook onze fracties zijn van mening dat de agrarische productie milieu- en diervriendelijker moet worden. De aanpassingen moeten echter niet tot uitzichtloze situaties of tot grote sociale problemen leiden, en dat begint zich toch wel af te tekenen. Alleen al het aantal bedrijven dat in problemen zal komen als gevolg van de jongste mestvoorstellen of van het milieubeleid voor de glastuinbouw, liegt er niet om. Waar het ons om gaat, is dat een sector niet onevenredig wordt aangepakt en niet zwaarder dan hij dragen kan, dat de pijn zoveel mogelijk beperkt blijft en dat er voor zoveel mogelijk bedrijfshoofden binnen de sector perspectief blijft.